

УДК 796.011.3

Кривенцова І.В., Клименченко В.Г., Горбань І.Ю.

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСОБІВ ТА МЕТОДІВ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ-ФЕХТУВАЛЬНИКІВ**

Проаналізовано стан проблеми, проведено аналіз ефективності застосування спеціальних тактичних вправ та методів тактичної підготовки у роботі зі студентами які займаються фехтуванням на шпагах. Запропоновано комплекси спеціальних фехтувальних вправ щодо покращення тактичного мислення, розширення арсеналу бойових дій, кола бойових ситуацій, підготовчих дій, дій нападу та захисту, опанування дій у раптово виникаючих ситуаціях, розвитку почуття дистанції. Встановлено, що через сім місяців, в експериментальній групі під впливом спеціальних комплексів рекомендованих вправ, результат покращився на 10%.

Ключові слова: фехтування, студенти, тактика, тактичне мислення, вправи.

Постановка проблеми. Підготовка студентів до фехтувальної діяльності є пріоритетом в роботі кафедри фізкультурно-оздоровчого та спортивного фехтування Харківського національного педагогічного університету. Необхідність у стислий час виховати фехтувальника зі студента гуманітарного спрямування наполягає на самовдосконаленні тренерських здібностей викладачів. Тактична підготовка – складний багатограний процес, що займає суттєве місце у підготовці спортсмена. Завдання викладача-тренера – найбільш повно застосовувати арсенал засобів та методів тактичної підготовки. Потрібно поєднати тактичну характеристику виду зброї з тактичними якостями, здібностями та вміннями студента-спортсмена.

Аналіз спеціальної літератури доводить, що за останні роки мало досліджувались особливості тактичної підготовки (Аркадьєв А.В., 1969, Аркадьєв В.А., 1986, Бойченко С.Д., 1983, Келлер В.С., 1975 та ін.), а зокрема виховання навичок тактики ведення бою у студентів (Кривенцова І.В., 2004, 2011), які розпочинають фехтувальну кар'єру, майже відсутні.

Робота виконана згідно з планом НДР кафедри фізкультурно-оздоровчого та спортивного фехтування ХНПУ імені Г.С. Сковороди, держ. реєстр. № 0114U003929.

Мета роботи – розробка та перевірка ефективності засобів і методів тактичної підготовки студентів-фехтувальників під час навчальних занять.

Матеріал і методи дослідження. З вересня 2014 року на базі факультету іноземної філології ХНПУ імені Г.С. Сковороди проведено дослідження техніко-тактичної підготовки студентів другого курсу. В експерименті взяли участь студенти двох академічних груп, одна з яких була обрана експериментальною (ЕГ), а інша контрольною (КГ). Рівень техніко-тактичної підготовки молоді цих груп на початок проведення експерименту був приблизно однаковий. Першу тактичну інформацію студенти отримали вже під час ознайомлення з характеристикою фехтувального спорту та особливостями ведення бою у виді зброї. Було обрано шпагу. Студентам запропонували чотири тактичні вправи. За індивідуальними результатами розраховували середній результат по кожній вправі окремо, згідно з формулою: $x = \sum x_i / n$, де: x – середнє значення результату; $\sum x_i$ – сума індивідуальних результатів; n – кількість студентів у групі. Достовірність отриманих даних розраховувалась за t -критерієм Стьюдента.

Результати дослідження. Для складання інформативних тактичних вправ нами досліджувалась проблематика тактичної підготовки фехтувальників. Провідними завданнями якої є виховання тактичного мислення, що має містити ряд розумових операцій зі складання та реалізації плану спортивної боротьби. На думку Е.Д. Сладкова тактичне мислення базується на використанні відповідних знань та досвіду, на здатності уважно спостерігати, швидко сприймати, оцінювати ситуацію та обирати вірне рішення. Підготовчі дії є основними засобами ведення тактичної боротьби, до завдання яких не входить безпосереднє нанесення уколу супротивнику, а також відбиття його атакуючих чи відповідних дій. Підготовчі дії фехтувальника відображують внутрішню систему інтелектуальної взаємодії конфліктуючих структур, що базуються на наступних загальних методах боротьби з особистістю супротивника:

1. Створення супернику максимальних труднощів щодо вдалого втілення власних тактичних намірів.

2. Маскування власних намірів та введення в оману суперника щодо можливої лінії рухової поведінки у конкретний момент двобою.

3. Активність як відмова від компромісів та прагнення боротьби до повного використання розумових можливостей.

Тактику бою умовно поділяють на дві частини: перша – цілеспрямоване бойове мислення, що оперує певним обсягом спеціальних знань; друга – виконання рішень, що були прийняті у разі його осмислення. Однак, тактичне бойове мислення та бойова дія під час поєдинку окремо існувати не можуть. Труднощі тактичного мислення під час бою є у тому, що за дуже короткий час доводиться оцінювати бойову ситуацію, що безперервно та неповторно змінюється. Фехтувальник при цьому має вирішувати одночасно два практичних завдання: вдало атакувати, та вдало захищатися.

За дослідженнями Д.А. Тишлера та С.Д. Бойченка виділяють такі тактичні характеристики ведення бою: атакуючі та захисні; маневрові та опозиційні; швидкісні та очікувальні [2]. Багато чинників впливають на особливості двобою, це положення зброї, ведення поєдинків на різних дистанціях, а також адекватність дії яка обирається для протиставлення її супротивникові у сутичці, що навмисно підготована чи раптова.

Фехтуванню на шпагах притаманні два основних моменти: – правила, що дозволяють наносити уколи у будь-яке місце супротивника за виключенням потилиці, що створює глибокий простір для дій; – відсутність в правилах бою критерію тактичної правоти, а звідси і поняття фехтувального темпу.

Тактичне мислення фехтувальника стає спеціальним бойовим вмінням лише в тому випадку, якщо воно виконується в діях під час бою. Задовольнити цим вимогам студент-спортсмен може тільки після спеціальної підготовки.

Саме тому, ми обрали наступні вправи для оцінки тактичної підготовленості.

1. *Нанесення уколів на влучність у заданий сектор діаметром 30 мм.* Ця вправа виконується з використанням мішені. Вихідне положення (В.п.): бойова стійка. Відстань до мішені визначається студентом. При цьому він має розрахувати її так, щоб з місця, не нахилиючи тулуб, отримати змогу уколоти у намальоване на мішені коло. Дається 10 спроб. Метою студента є влучення у намальований сектор. Враховується кількість влучень у намальований сектор.

2. *З'ясування швидкості реакції.* Ця вправа виконується студентом індивідуально за сигналом викладача. В.п.: бойова стійка. За сигналом студент робить крок вперед, випад та повертається у бойову стійку. Метою виконання завдання є якомога швидко (і при цьому вірно) його виконати. Враховується час, за який студент виконує вправу (час зупиняється тоді, коли студент повернувся у бойову стійку). Час вимірюється у секундах.

3. *Швидкість реакції на дії партнера.* Ця вправа виконується студентами в парах. В.п.: стоячи друг навпроти друга, дистанція ближня (Д/Б), зброя знаходиться у 6-му сполученні. Кожен зі студентів виконує вправу по черзі. Сутність вправи: студент "А" робить переведення у 4-те сполучення, намагаючись захопити зброю суперника. Студент "Б" повинен на його переведення прибрати зброю, щоб не дати суперникові до неї доторкнутися. Надається 10 спроб. Потім студенти міняються ролями. Мета студента "А" швидко зробити переведення, щоб доторкнутися до зброї суперника, а мета студента "Б" якомога швидше зреагувати на дію суперника і не дати йому захопити свою зброю. Враховується кількість вдалих спроб студента "Б" ухилитися від захватів студента "А".

4. *Бій з тактичною спрямованістю.* Цю вправу студенти виконують під час тренувального бою на фехтувальній доріжці, де позначені лінії початку та межі. Перед студентами ставиться завдання так побудувати свій бій, щоб якомога швидше нанести суперникові 5 уколів. Враховується час, за який кожен наносить суперникові 5 уколів. Для точності ми використовували два секундоміри. Вимірюється у секундах.

Розраховані середні значення для обох груп на початку експерименту виявилися приблизно однаковими.

В ЕГ з вересня 2014 р. по березень 2015 р. включно ми приділяли більше уваги тактичній підготовці за допомогою розробленого нами комплексу спеціальних вправ. КГ займалася за звичайним планом занять під керівництвом викладача. Тактична підготовка студентів обох груп спочатку була спрямована на ознайомлення з тактичною сутністю атак які вивчалися, зустрічних нападів, захистів та відповідей. По мірі засвоєння складності технічних прийомів студентам давалося тактичне обґрунтування, розкривалися можливості їх застосування як бойових дій у найпростіших сутичках. На початковому етапі навчання ми застосовували вправи, що потребують стійкої уваги, здатності спостерігати та знаходити тактичну суть у жестах, рухах та діях супротивників, використанні результативних засобів взаємодії. Виключно важливим було ознайомлення з найпростішими способами розвідки та їх реалізація у навмисних бойових сутичках, вивчення викликів атак та контратак з ціллю відразу у певний сектор, маскування атак, захистів. Після оволодіння певним арсеналом бойових дій (за звичай простих), ми послідовно поширювали застосування сутичок зі спрямованістю на опанування тактичної сутності бойових ситуацій. Вправи, що використовувалися, мали за мету вибір дій та раптових митей для їхнього застосування, вивчення варіантів тактичного обманювання, що базуються на застосуванні підготовчих дій. Ми намагалися зробити так, щоб розвиток швидкості у прийнятті та

здійсненні рішень сполучався з опануванням спеціалізованих вмінь, які базуються на виявленні рухових реакцій, що формують "почуття бою".

Наступне тактичне вдосконалення має індивідуальну спрямованість. Наші зусилля зосереджувалися на досягненні максимальної спортивної форми при точному врахуванні психофізичних особливостей, рівня засвоєння різних розділів техніки і тактики і т.д.

Оскільки тактика є практичним вмінням розумно вести бій, то і навчання відбувалося головним чином на практичних заняттях в парних вправах, індивідуальних уроках і боях. Коли основною формою вправи є групові виконання завдань в парах з'являються моменти для навчання тактиці. Слід зазначити, що групова подача навчального матеріалу вимагає від студентів великої зовнішньої та внутрішньої дисципліни та виховує самостійність мислення, що є необхідним у бою.

Особливе значення в ЕГ приділялось правильному відношенню тих хто займався до виконання вправ з партнером. Тут студент виступав не у ролі "манекену", а помічником, зацікавленим у вдалому засвоєнні навчального матеріалу своїм партнером. Надаючи допомоги партнеру, студенти спостерігали, виправляли, радили та обговорювали виникаючі під час взаємодії питання. Для вдалого проведення експерименту ми ставили за мету такі педагогічні завдання, як: – поширення колу дій нападу та захисту, що застосовуються для виконання конкретного тактичного завдання; – розширення колу бойових ситуацій для застосування дій нападу або захисту, що вдосконалюється; – розширення колу взаємодоповнюючих дій нападу та захисту, які застосовуються після певного способу підготовки; – розширення колу підготовчих дій, що передують застосуванню опанованих засобів нападу та захисту; – опанування дій нападу та захисту, що застосовуються у раптово виникаючих ситуаціях.

В нашому експерименті ми втілювали наступні комплекси вправ для розширення бойового арсеналу, що застосовувалися для виконання конкретного тактичного завдання:

1. "А" – дистанція дальня (Д/Д), з'єднання (з.) 6-те, нейтральне; не діє. "Б" – атакує з випадом, чергуючи напади в руку зверху з опозиції в 6-ту, та уколи в руку з переводом усередину з опозиції в 4-ту.

2. "А" – Д/Д, з. 4-те; не діє. "Б" – вільно чергує атаки з випадом та уколом: в руку зверху, усередину – з опозиції в 6-ту; в руку усередину з кутом вправо, в руку знизу з переводом та кутом.

Вправи для розширення кола бойових ситуацій, що застосовувалися для удосконалення дії нападу та захисту:

1. "А" – Д/Д, позиція (п.) 6-та. Здійснює напад з уколом у руку зверху зі зближенням. "Б" – п. 8-ма. Стоячи на місці, контратакує уколом у руку зверху, ззовні, з опозицією в 6-ту.

2. "А" – Д/Д, з. 6-те. Відражає напад 4-им захистом, виконує атаки з випадом та захопленням у 4-ту п. та уколом прямо. "Б" – здійснює атаки другого наміру з випадом та захопленням у 4-ту п. та уколом прямо, з переведенням у руку вправо-усередину. Влучивши у захист, контратакує з відступом та переведенням ззовні у руку зверху з опозицією в 6-ту.

Вправи для розширення кола взаємодоповнюючих дій нападу та захисту, що застосовувалися після конкретного способу підготовки:

1. "А" – Д/Д, п. 6-та. Не реагує на підготовку. На атаку діє невеликим опусканням гарди донизу. "Б" – п. 6-та. Здійснює з випадом підготовчу дію для нанесення уколу в руку знизу та закривається назад. Атакує з випадом та фінтом у руку знизу наносить укол з переведенням у руку усередину.

2. "А" – Д/Д, п. 6-та., атакує на підготовку з випадом та уколом в руку зверху. "Б" – п. 8-ма. Здійснює підготовчі дії уколу з випадом у руку знизу. Контратакує уколом з переведенням у руку зверху ззовні, з опозицією в 6-ту.

Вправи для розширення кола підготовчих дій, що передували застосуванню опанованих засобів:

1. "А" – Д/Д, п. 6-та. Атакує стрілою з батманом у 4-ту позицію, намагається нанести укол прямо у тулуб. "Б" – п. 6-та. Здійснює підготовчий відступ з кроком назад, надаючи можливість виконати батман, контратакує уколом у руку прямо з кутом догори.

2. "А" – Д/Д, з. 6-те. Здійснює напад з випадом у руку яка відкривається. "Б" – незначно опускає руку та випрямляє ноги. Контратакує уколом у руку усередину уколом догори.

Вправи для опанування дій нападу та захисту, що застосовувалися у раптово виникаючих ситуаціях:

1. "А" – дистанція середня (Д/С), з. 6-те, зміна нападу з переведенням усередину та подвійним переведенням усередину (подвійні переведення виконуються з різною глибиною). "Б" – з кроком назад парує прості атаки 6-им круговим захистом та наносить відповіді уколом в руку.

2. "А" – Д/Д, п. 6-та. Намагається здійснити батман в 6-ту позицію при зближенні. Контратаки відражає та, продовжуючи зближення, виконує відповіді уколом прямо. "Б" – п. 6-та. З кроком назад контратакує з переведенням усередину та наносить укол в тулуб.

Вправи для розвитку та вдосконалення "почуття дистанції":

1. "А" – Д/Б, невеликими кроками назад поступово збільшує вихідну дистанцію. "Б" – здійснює напад оптимальної довжини, збільшуючи глибину атак по мірі продовження дистанції.

2. "А" – дистанція для кожної сутички вільно змінюється. "Б" – здійснює напад обумовленим способом та глибиною яка потрібна.

Вправи для розвитку "почуття часу":

1. "А" – Д/Д, здійснює зближення та повернення на вихідну дистанцію. "Б" – зберігаючи в.п. на одне зі зближень атакує обумовленим способом.

2. "А" – Д/Д, відступає на підготовку з кроком назад, після чого відновлює в.п. "Б" – виконує підготовче зближення та відновлює дистанцію, атакує на відступ.

Вправи для розвитку та удосконалення "почуття зброї":

1. "А" – Д/С, зброя донизу. Здійснює підготовчі спроби заволодіти з'єднанням, чергуючи швидкість, амплітуду, глибину рухів зброєю. "Б" – атакує з переведенням (перенесенням), уникаючи зіткнення зброєю.

2. "А" – Д/Д, здійснює напади, що розрізняються по швидкості, глибині, амплітуді, напрямку та ритму руху зброї, чергуючи силу батманів та тривалість захоплень. "Б" – відрізняє напади, передбачаючи дії суперника зброєю.

Після запровадження цих вправ у навчальному процесі протягом 7 місяців ми знов провели дослідження результатів обох груп, за якими ми спостерігали. Результати представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняльна оцінка виконання вправ
тактичної спрямованості фехтувальниками ЕГ та КГ
у динаміці дослідження**

Показник	M±m					
	вересень 2014 року			березень 2015 року		
	ЕГ (n=24)	КГ (n=26)	t критерій Стьюдента	ЕГ (n=24)	КГ (n=26)	t критерій Стьюдента
Точність уколу у заданий сектор, ум.од.	5,74±0,12	5,80±0,14	0,32, p>0.05	7,74±0,29	7,00±0,17	2,20, p<0,05
Швидкість реакції при виконанні вправ на точність, с	2,86±0,08	2,77±0,07	0,84, p>0.05	2,32±0,06	2,53±0,08	2,10, p<0,05
Точність виконанні вправ в парах, ум.од.	5,37±0,11	5,53±0,12	0,98, p>0.05	7,32±0,22	6,73±0,18	2,07, p<0,05
Тривалість бою з тактичною спрямованістю, с	97,60±5,81	96,00±5,77	0,19, p>0.05	69,50±2,54	78,00±3,28	2,04, p<0,05

За результатами проведеного експерименту встановлено, що якщо на початку експерименту результати обох груп були приблизно однаковими, то наприкінці, після його повторного проведення, в ЕГ під впливом спеціальних комплексів рекомендованих нами вправ, результат виявився майже на 10% кращим, ніж у групи, в якій проводилися звичайні заняття.

Ми радимо розроблений нами комплекс вправ для втілення у навчальний процес з фехтування серед студентів гуманітарних факультетів.

Висновки. Проведене дослідження доводить ефективність пропонованих засобів та методів тактичної підготовки і має велике значення у покращенні спортивного результату студентів, що займаються фехтуванням. Тактична підготовка фехтувальника – індивідуальний процес. Сучасна система поглядів на тактику в теорії фехтування постійно вдосконалюється, і тому окремі положення суттєво змінюються та доповнюються.

Перспективи подальших досліджень. Метою нашої подальшої роботи є дослідження розвитку спеціалізованих якостей студентів-фехтувальників, та вдосконалення мистецтва ведення бою.

Використані джерела

1. Аркадьев А.В. Тактика в фехтовании / А.В. Аркадьев. – М.: Физкультура и спорт, 1969. – 182 с.
2. Бойченко С.Д. Методика тактической подготовки фехтовальщика / С.Д. Бойченко, Д.А. Тышлер. – Минск: Высшая школа, 1983. – С. 171-172.

3. Келлер В.С. Исследования деятельности спортсменов в вариативно-конфликтных ситуациях: автореферат дис. докт. пед. наук / В.С. Келлер. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 32 с.
4. Кривенцова І.В. Фехтування: питання теорії та методики викладання: методичні рекомендації для студентів та викладачів. – Харків: ХДПУ, 2004. – 44с.
5. Кривенцова І.В. Особливості методики навчання фехтуванню майбутніх педагогів / І.В. Кривенцова, В.Г. Клименченко // Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту: матеріали VII Всеукраїнської конф. (24 листопада 2011р., м. Харків). – Харків: "ОВС", 2011. – С. 27-30.
6. Кривенцова І.В. Особливості методики викладання фехтування студентам педагогічного ВНЗ / І.В. Кривенцова, В.Г. Клименченко, І.І. Одокієнко // ТМФВ. – Харків: ОВС, 2011. – №11. – С. 14-18.
7. Лабскір В.М. Педагогические задачи подготовки юных фехтовальщиков на этапе начальной специализации / В.М. Лабскір, В.А. Тышлер // Теория и практика физ. культуры. – М., 1981. – №11 – С. 27.
8. Родионов А.В. Особенности тактической подготовки фехтовальщиков в связи с индивидуальным стилем деятельности и принятия решений в поединке / А.В. Родионов, Б.В. Турецкий // Теория и практика физической культуры. – М., 1980. – № 6. – С. 9-11.
9. Сладков Э.Д. Основы техники фехтования / Э.Д. Сладков. – К.: Здоровья, 1989. – 144 с.

Kriventsova I., Klymenchenko V., Gorban I.

EFFICIENCY OF MEANS AND METHODS OF TACTICAL TRAINING OF STUDENTS ENGAGED IN FENCING

Tactical training is a complex multi-sided process that takes a significant place in the preparation of an athlete. The task of the teacher-coach is to use the most complete arsenal of tactical training methods. We need to combine the tactical characteristics of a weapon to tactical qualities, abilities and skills of the student-athlete. The analysis of literature shows that in recent years the features of tactical training were studied very badly. Tactical thinking of a fencer becomes a special combat skill only if it is done in action during the battle (bout). A student-athlete can meet these requirements only after special training. This paper issues and analyses the efficiency of special tactical exercises' use and tactical training methods in work with students who fence epee. The sets of special fencing exercises due to which they can improve their tactical thinking, expand their range of combat actions and combat situations, preparatory actions, offensive and defensive actions, seizing the actions suddenly appearing in different situations, their sense of defense etc. are proposed in the paper. It is established that at the beginning of experiment the results of both groups were almost the same, but at the end, in the experimental group doing special exercises sets, the final result became almost 10% better than in the group, who was doing standard exercises. We recommend our set of exercises to be implemented into the learning fencing process among students of the We recommend our set of exercises designed to implement the learning process of fencing among students of the faculties of Humanities. The study proves the effectiveness of the proposed means and methods of tactical training and it is important in improving athletic performance of students engaged in fencing. Tactical training of a fencer is individual process. The current system of views on tactics in fencing theory is constantly being improved, and therefore certain provisions are substantially being changed and supplemented.

Key words: *fencing, students, tactics, tactical thinking, exercises.*

Стаття надійшла до редакції 13.09.2015 р.